

В помощ преподавателю

Таня Атанасова (Болгария)

ЧОВЕКЪТ У ТОЛСТОЙ МЕЖДУ ВОЙНАТА И МИРА

100 години от кончината на Лев Толстой

В помощ на четящия

Още в началото на творческия си път, в повестите от трилогията «Детство. Юношество. Младост», както и в т.н. «военни» «Севастополски разкази», Лев Толстой проблематизира екзистенциалната ситуация на срещата на човека със смъртта. По-късно, в разказа «Три смърти» той сякаш представя своеобразна йерархия на достойното умиране – от егоистичната и жалка стара господарка с нейния страх от смъртта, през пълната със спокойствие смърт на мужика – до естествената и «прекрасна» смърт на дървото. А след «духовния прелом», в най-важния си според собствена оценка трактат «За живота» («*О жизни*», от 1886-1887 г.) той формулира тезата: **«Страхът от смъртта е само съзнанието от неразрешено противоречие на живота»** [Человек 1995: 468], но за **човека, намерил смисъла на живота в служене на нравствената истина, смърт не съществува.**

Писателят стига до тази теза и чрез многообразното художествено изследване на човека между войната и мира в епопеята «Война и мир». Тук коментираме варианти на проблематизирането на «течащото вещество» на човека между живота и смъртта/мира и войната, реализирани в съдбите на емблематичните герои на великия писател от главната «Книга» на руската литература. (Като «течащо вещество» превеждаме руското понятие *«текучесть»*, видяно от редица изследователи като характерна особеност в изображението на Толстоевия герой (вж. например у Б.Ейхенбаум, цит. от Л.Димитров [Димитров 2002: 312]). Ярък израз на това виждане на човешкия път е афоризмът на писателя от «Възкресение»: *«Хората са като реките»*, вариация на антична крилата фраза.)

I. Толстоевият главен герой – между войната и мира (Андрей Болконски)

Княз Андрей Болконски, син на прочут велможа (от епохата на Екатерина Велика), е белязан изначално с една родова черта – *«гордостта на*

мисълта», както забелязва и неговата смирена сестра княжна Маря. Тази гордост не му дава спокойно да наблюдава «панаира на суетата» в светското му обкръжение, както и в личния му живот. Болконски признава пред младия Пиер Безухов, че *«този живот не е за мен»* (т. I, ч. I, гл. 5)¹, като скрива от него тайната си мечта, с която тръгва като адютант на генерал Кутузов в кампанията срещу Наполеон от 1805 година.

Уморен от светското празнословие, княз Андрей търси истинско дело, на което да се посвети, но дълбоко в себе си мечтае за *«своя Тулон»*, за лична слава с мащабите на Наполеоновата (вж. т. I, ч. III, гл. 12).

Тази ситуация ни подсказва, че в епопеята Толстой обобщава изследването на «наполеонизма», започнато още от Пушкин (Онегин, Герман от «Дама пика»), продължено и от великия му съвременник Достоевски в Разколников от «Престъпление и наказание». **«Наполеонизмът»** в руската литература от XIX век става синоним на **разединението, войната и смъртта**, и е резултат не толкова от стеклите се социално-исторически обстоятелства, колкото от индивидуалния духовен избор на откъсналия се от народното – семейното – начало дворянски интелигент. Затова **изживяването на наполеонизма в себе си чрез драматична вътрешна борба извежда героя на Толстой към единението с народа, към семейния, колективния («роевия» в лексикона на Толстой) начин на живот, а значи към преодоляването на смъртта**. Такъв дълбоко драматичен индивидуален път извървяват «любимите герои» на писателя в епопеята.

Княз Андрей участва в две сражения. В Шьонграбенското той става свидетел, а по-късно и защитник на действията на обикновените руски воители, изпълняващи достойно своя дълг. Аустерлицкото сражение става поле за изява на неговата тайна амбиция – той извършва подвиг, като замества падналия знаменосец и повежда войниците в атака, при което е тежко ранен. И в този момент от повествованието Толстой описва първата «най-хубава минута» от живота на своя герой, която се превръща в началото на прелома в по-нататъшната му съдба. Духовната промяна на Болконски е видяна през **символичния образ на «високото безкрайно небе»**, което той сякаш за пръв път вижда, лежейки на бойното поле. На фона на това небе Наполеон изглежда дребен и фалшив, славата му – лъжовна и временна. В своето прозрение княз Андрей отхвърля измамния път на наполеоновската слава и вътрешно се устремява към тайните на «небето»: *«Да! Всичко е нищоожно, всичко е измамно освен това безкрайно небе»* (т. I, ч. III, гл. 16).

¹ Цитираме по този начин текста, за да може да се ползва всяко издание на «Война и мир».

Но преди това героят преминава през изпитания – плена, болницата, а непосредствено при завръщането си в родното имение – и смъртта на съпругата си по време на раждането на сина им. *«Мъртвото укоряващо го лице на жена му»* парадоксално става част от символичния ред на *«най-хубавите минути»* от живота на Андрей Болконски, за които той си спомня на смъртния праг (вж. т. IV, ч. I, гл. 16). Измъчван от угризения за смъртта на княгиня Лиза, героят осъзнава страшната цена на идолопоклонството, спомняйки си своя ужасен обет преди битката: *«Смърт, рани, загуба на семейство, нищо не е страшно за мен. <...> Всичко бих дал за една минута слава, за тържествуване над хората»* (т. I, ч. III, гл. 12).

Оттук нататък княз Андрей по-често се вслушва в гласа на «живата си съвест», която встъпва в противоречие с гордия му неординарен ум. «Живата съвест на Андрей Болконски е факт не само психологически и индивидуален. Според Толстой гласът на живата съвест е силен и благотворен исторически фактор. По-силен и по-благотворен отколкото честолюбие, отколкото другите общопризнати двигатели на историческия живот. В съответствие с дълбокото убеждение на Толстой, от повелите на човешката съвест животът се променя по-бързо и в по-необходимата посока, отколкото с помощта на тъй наречените исторически деяния на великите на този свят» [Маймин 1980: 98].

Външно затворил се в себе си, княз Андрей разбира, че във вътрешния му живот е започнал нов период, особено след срещата с Пиер Безухов, който посещава своя мрачен учител приятел в момент на свой вътрешен подем. Техният втори по важност в сюжета на епопеята разговор, състоял се върху сала на реката, разговор за предназначението на човешкия живот, за взаимовръзката на човека и света космос, обръща отново Андрей към хоризонтите на вътрешното безкрайно и тайнствено «небе» и го подготвя за новото му връщане в света на другите (вж. т. II, ч. II, гл. 12-14).

Метафора на възможността за възраждането му към нов живот стават «двете срещи с дъба» по пътя към имението на граф Ростов, Отрадное, първата – със старото дърво, отказващо да се подчини на вездесъщата пролет, и втората – радостното любуване на «възродилия се» мощен дъб. Този метафоричен епизод е синонимно свързан със запознанството на княз Андрей с младата Наташа Ростова. Отказът от честолюбиви лични планове, желанието да заживее *«заради обичта на другите»* е почвата, която подхранва и зрялата му любов към Наташа, събудила в душата му надежда за щастие (вж. т. II, ч. III, гл. 1-3).

И точно тук героят е застигнат от ново изпитание – в лицето на Анатоли Курагин, опитал се да съблазни младата му годеница Наташа в негово

отсъствие, княз Андрей отново се сблъсква с ирационалните сили на зло, на нравствено-психологическия наполеонизъм, тоест със силите на разединението, а значи – със смъртта и враждата. Болконски е изправен пред дилемата – «да прости» на разкаялата се Наташа, както с цялото си «*златно сърце*» му подсказва Пиер Безухов, или да се откаже от надеждата за любов и семейно щастие. Но наранената гордост пречи на героя да вземе верното според Толстой/ Пиер решение.

Отечествената война срещу Наполеоновото нашествие от 1812 година първоначално става външен изход от вътрешната криза на княз Андрей, той заминава на фронта разочарован и подтиснат от личното си нещастие. Болконски се отказва от престижната щабна служба, става командир на войнска част, сближава се със своите войници. Тази нова близост му дава възможност да постигне **властната и решаваща сила на «духа на масата/ войската», определящ не фактическия, а нравствения резултат на всяко обществено/ военно събитие, една любима историко-софска мисъл на Толстой.**

В навечерието на Бородинското сражение между княз Андрей и Пиер Безухов се провежда третият по важност разговор, в който капитан Болконски предрича моралната победа на руската армия в предстоящата битка. Тази увереност е постигната вече не само по рационален път, а от онова **тайнствено усещане на «семейно» единение с войниците**, което изпитва сега Болконски, четящ не само с ума си и най-малките жестове на окръжаващите го (вж. т. III, ч. II, гл. 24-25). Подобно е поразителното усещане на цивилния Пиер Безухов не просто като наблюдател, а като съучастващ в Бородинското сражение с цялото си същество в разгарящата се «*скрита топлина на патриотизма*» у всички, на **«семейното» обединяване** между сражаващите се от батареята на генерал Раевски (вж. т. III, ч. II, гл. 30-32). **«Семейното» единение е тайнствената сила, възправяща се като невидим щит срещу смъртта.**

След тежкото раняване на Бородинското поле героят на Толстой преживява своите най-важни озарения и открития. Още по време на престоя си в полевата болница (превързочния пункт) княз Андрей почувства друго отношение към предишния си враг – Анатоли Курагин, оказал се събрат по нещастие. Сега за него той е страдащият ближен, комуто той състрадава. По новому разбира той и Наташа, спомняйки си отделни моменти от техните разговори (вж. т. III, ч. II, гл. 37).

Двамата централни герои, Андрей и Наташа, закономерно се срещат, за да се убедим колко са ги променили физическите и душевни страдания. С ново, чисто, «небесно» чувство обича сега простената Наташа умиращият княз Андрей. Той прозира в предсмъртния си сън, отваряйки метафи-

зичната «врата» към отвъдното, че: «Бог е любов. Трябва да се обичат всички и всичко» (т. IV, ч. I, гл. 16).

Така героят на Толстой с предсмъртните си озарения **преодолява своето вътрешно разединение, своята вътрешна война, а значи и смъртта, и намира най-после мир и покой.**

Подобен изход – смъртта като пробуждане от «съня на живота», независимо от различните във всякакъв смисъл герои, се реализира от Толстой и в повестта «Смъртта на Иван Илич».

II. Толстоевата главна героиня – между войната и мира (Наташа Ростова)

Друг е пътят на радости и страдания, падения и възходи на една от най-ярките героини на руската литература, архетипно свързана с «милиа и верен идеал» на Пушкин – Татьяна Ларина. Не случайно сюжетната ѝ съдба е проследена от отроческа, полудетска възраст до зрелостта ѝ, превръщането ѝ в съпруга и майка, най-достойната женска реализация според Толстой.

Наташа расте в патриархалната домашна атмосфера на душевна щедрост, гостоприемство и доброжелателност, главни черти на московското дворянско семейство на граф Ростов. Принадлежността на Ростови към света на Москва не е случайна, тя е свързана с **противопоставянето на два топоса – Москва и Петербург**, което е поредната експликация на **глобалния конфликт между «мира» и «войната», реализиран на всички нива на повествованието и образността в епопеята.** Това ни подсказват още първите глави на книгата с контрастното редуване на сцени от «петербургския» начин на живот (изкуствената, фалшива атмосфера в салона на Анна Шерер) и «московския» (радостното и емоционално общо празнуване на именния ден на двете Наталии, майката и дъщерята).

На прикритата студенина и враждебност в света на Курагини (метафорично – свят на война и смърт) е противопоставен пълният със съчувствие и разбиране свят на Ростови (метафорично – свят на мир и живот), чиято еманация е Наташа.

Героинята на Толстой излъчва и заразява околните с непосредствената си радост от живота, със своята откритост и искреност. Наташа е способна да се отдава докрай на поривите си на любов, състрадание, които са главните несъзнателни стимули в живота ѝ. Както казва Пиер Безухов, тя «не удостоява да е умна» (т. III, ч. V, гл. 4), защото според Толстой умеє да живее с «ума на сърцето си», достойнство на естествения, органичния

човек у писателя. Поразително верни са нейните интуитивни, по детски странни характеристики за Борис Друбецкой, Пиер Безухов и други.

Дълбоката притегателна сила на умението на Наташа възторжено да живее не веднъж вдъхва кураж на околните. Така става с Андрей Болконски, който се обръща към «общия живот» под въздействие на любовта към девойката. Но тази органична способност на героинята е подложена на изпитание в годината на съзряване, когато тя е необявената годеница на заминалия в чужбина княз Андрей. Толстой, авторът на «Детство. Отрочество. Юношество», и тук проблематизира в съдбата на Наташа **конфликта между «вътрешния» и «външния» човек**, особено остър през младостта, който се проявява най-вече в сферата на любовта. Оказала се сама, без нравствена подкрепа, жадуваща женско щастие веднага, Наташа се оказва жертва в опитните мрежи за прелъстяване на Елен и Анатоли Курагини, които разпалват нейните чувствени инстинкти.

Толстой има на пръв поглед парадоксално изказване, че «възелът на книгата» «Война и мир» е увлечението на Наташа по Анатоли! Можем да интерпретираме тази мисъл като подсказване, че **«войната»/ «наполеонизмът»** (да си спомним, че според епопеята присъствието на Наполеон «*хвърля хората в безумието на самозабравата*») е възможно нравствено-емоционално състояние на **самозабрава, изкушение с егоизъм и своеволие**, което човек сам трябва да преодолее, опирайки се на «ума на сърцето си».

От своята страшна заблуда Наташа излиза след криза на отчаяние, след сурово самоосъждане, с възроден дух и способност за съпричастие на окръжаващия свят. И тогава тя става способна да отвори вътрешния си слух и да «чуе», да усети общия дух, онзи **скрит общ дух на нравствено единство, който направлява според Толстой събитията и в мир, и във война**. В този момент, в решаващата 1812 година, Наташа проявява естествената за нея съпричастност към болката на другия, сега – към всенародната беда. Още по време на литургията в църквата, след призива на свещеника: «*Миром Господу помолимся!*», тя си мисли: «[«*Миром*»] **Общо, всички заедно, без разлика на съсловия, без вражда, а съединени с братска обич – ще се молим**» (т. II, ч. V, гл. 22). В този размисъл на героинята писателят разкрива част от най-важните значения на **концептуалното понятие «мир»** в руския език и култура, което по собствените му признания (а и по «най-високото място», което заема в книгата – заглавието) е неговата «любима мисъл» в епопеята. И Наташа привежда в действие това дълбоко вътрешно усещане на братска любов, когато от името на семейство Ростови взема решение да даде всички натоварени с тяхното имущество каруци за извозване на ранените от горящата Москва, като с

това решава съдбата им – спасява ги (а семейството ѝ окончателно се разорява) (вж. т. III, ч. III, гл. 16).

Умението на героинята да спасява и връща към живот, като посвещава всичките си душевни сили на нуждаещия се, неведнъж показано в сюжета, е нейното средство да се сражава срещу смъртта, враждата, разединението в името на любовта, живота и мира.

III. Толстоевият «човек от народа» – между войната и мира (Платон Каратаев)

Ако Наташа Ростова е Толстоевото въплъщение на «рускинята по душа», то Платон Каратаев е символическият персонаж на епопеята. Той въплъщава онзи идеален «човек от народа» (по определението на Михаил Бахтин за специфичния важен персонаж у Толстой), в когото най-пълно се отразява любимата идея на автора – способността да се живее заедно с всички, със света – народа, вселената (на руски език съдържащо се във формулата «жизнь миром»).

На пръв поглед (при пръв прочит) Платон Каратаев може да не се запомни сред десетките «второстепенни» персонажи на «Война и мир». Но по решаващата роля в съдбата на Пиер Безухов читателят може да се досети за особената му роля в грандиозния сюжет. Пиер среща обикновения войник пехотинец в драматично за себе си време – в плен у французите, когато в него «е рухнало мирозданието» при вида на безсмислените мъчения и нелепи смърти, и той отново търси отговори на проклетите въпроси на битието.

Още при първата среща с Каратаев Пиер е поразен от усещането за топлина, уют и спокойствие, излъчващи се от този добродушен и ласкав човек. Той възприема този мужик-войник като нещо **кръгло**, топло, миришещо на хляб, важни характеристики, работещи за символичното ниво на персонажа. «Привързаности, дружба, любов, както ги разбираше Пиер, Каратаев нямаше никакви; но той обичаше и живееше в обич с всички, с което го срещаше животът... Той обичаше кучето си, обичаше другарите си, французите, обичаше Пиер...» (т. IV, ч. I, гл. 13). Тази особена любов – не за качества, заслуги, не за близост някаква, а любов просто към всяка Божя твар, към Божия свят, е християнската любов. «Такова отношение към света, тази всеобемаща любов е главната загадка за Толстой». «Щастието и свободата за Каратаев е в отказването от каквато и да е собственост: на него нищо не може да му се даде и от него нищо не може да се отнеме. Неговото единствено достойние е самата му любов към света [на

руски «мир»], която е същността на душата му» [Монахова, Малхазова 1994: 42].

От това ново усещане за вътрешна свобода независимо от външните обстоятелства (в случая – плен, мизерия, нещастия и смърт) е дълбоко развълнуван Пиер, който несъзнателно попива в себе си винаги радостното приемане на хора и събития от Платон Каратаев.

Такава е народната житейска философия, което намира още едно потвърждение в любимата история – притчата, която обича да разказва войникът. Историята е за невинно осъдения търговец, който се смирява със съдбата си, защото повярва, че трябва да страда «за своите, пък и за чуждите грехове», убеждава се, че «всичко е по Божия воля» (т. IV, ч. III, гл. 12-13). Чувствайки се част от света – на селската община, на руската войска, на целия Божи свят, – Платон Каратаев, «Голстоевият “божи човек”, не иска от живота нищо, щастлив от всичко съществуващо» [Монахова, Малхазова 1994: 43]. Затова и смъртта му (изтощен физически, той изостава от пленническата колона и френският конвой го застрелва) не се възприема трагично от Пиер (т. IV, ч. III, гл. 14).

По-късно в съня на Пиер Безухов за водното кълбо се изяснява символичната «кръглост» на Платон Каратаев: човекът е като водна капка, част от безкраен и безсмъртен световен океан – **«въртящо се кълбо от водни капки»** (вж. т. IV, ч. III, гл. 15). «Животът му има смисъл и предназначение само като част и едновременно като отражение на това цяло» [ЭЛГ 1997: 321].

Общуването на Пиер по време на пленничеството с Платон Каратаев оставя най-дълбока дия в неговия живот. **Благословеното «роево» светоусещане на «човека от народа» става най-мощно средство срещу страха от смъртта, срещу разпада и на личността, и на обществото.** Отгук нататък простият руски мужик войник ще остане в съзнанието му като единственият нравствен коректив, с който той ще съизмерва своите лични и обществени постъпки. Не случайно проницателната Наташа ще му каже при първата им среща след Отечествената война, след неговия плен, след «школата» на Платон Каратаев, че той сякаш е излязъл *«морално от баня»* (т. IV, ч. IV, гл. 15).

Самото име на героя подсказва неговия философско-символичен смисъл. Фамилията «Каратаев» («*kara*» с тюркски произход – «черен», руското «*тает*» – «топи се») подсказва, че в метафизичния контекст на епопеята неговата функция е да очисти от чернотата, т.е. от греха, а значи да трансформира **войната в мир, хаоса в космос, смъртта в живот** [вж. Нейчев 2001: 59].

Наистина, благодарение на Платон Каратаев героят правдотърсач на Толстой, Пиер Безухов, *«се научи да вижда великото, вечното и безкочнечното във всичко и радостно съзерцаваше край себе си вечно променящия се, вечно великия, непостижимия и безкрайния живот»* (т. IV, ч. IV, гл. 12).

IV. «Мисълта народна» на Толстой във «Война и мир»

Но за да стигне главният герой на Толстой – Пиер Безухов – до такова светоусещане, той трябва да измине дълъг път на страдания и в мир, и във война, като се отдалечи от тесните понятия на своя свят и се опита да се слее със света на войниците, мъжиците, на народа.

Известно е твърдението на Толстой по отношение на «Война и мир»: «Аз се стараех да пиша **историята на народа**». Но всеки исторически факт писателят се опитва да обясни «човешки», сливайки в потока на живота «историческото» и «частното», без да дели лица и събития по национален или съсловен признак. На този епически обхват на живота съответства заглавието на книгата, което «издава» антиномичната архитектуроника на цялата творба.

Забелязано е от изследователите, че заглавието на епопеята има дълбоки и всеобхватни значения, в които се съединяват философско-екзистенциално, социално-историческо, духовно и културно начала. Изконно антиномично, то е «епически величествено и летописно просто заглавие, отговарящо във висша степен на “духа на епоса”. То фиксира не само две различни състояния на социума (“**война**” = “вражда” = “бран” = “не-братство” и “**мир**” = “не-война”), но и две **коренно противоположни състояния на битието**. В религиозно-метафизичния контекст на творбата “война” е равностойна по значение на “**хаос**” в неговите земни и космически измерения и замества понятийно асоциативната верига “грях – неблагоприятно образие – смърт”» [Нейчев 2001: 57].

Затова «война» съществува в епопеята на Толстой не само на бойните полета. В светския Петербург често се описват различни егоистични «сражения»: княз Василий Курагин «воюва» за наследството на умиращия граф Безухов, но печели сражението за портфейла със завещанието Анна Друбецкая. Но княз Василий не се предава – той продължава войната за наследството, тоест – за Пиер Безухов, с други средства – оженва Пиер за «*мраморната*» красавица Елен, своята дъщеря. Във фалшивото семейство няма обич – Елен непрекъснато предава съпруга си. Стига се и до дуел, на който Пиер едва не убива Долохов. Наташа Ростова едва не загива, попадайки в света на Курагини.

Не е чудно, че много по-късно, след своя плен и болест, чувствайки се обновен и свободен, авторовият любим герой протагонист Пиер обединява двете събития, историческото и частното, – няма повече чуждо нашествие и няма я вече развратната жена. В идеологията на творбата Толстой приравнява ролята на Наполеон и ролята на Курагини. Защото и там, и тук *«не се знаеше, кое е добро, кое е зло, що е разумно и що неразумно»*.

Втората дума от заглавието – **«мир»** – е всеобемна и всеобхватна в руския език и култура, затова и труднопреводима в своята пълнота от значения на друг език (даже на друг славянски език). Както стана дума, тя означава «отсъствие на война и вражда», а значи и «спокойствие», и «съгласие». Освен това важно значение на «мир» е «свят» – отделен, частен, вътрешен и външен свят, но и «целият свят» – **«космос»**, тоест благоустроен, подреден свят (руската дума *«мироздание»* е симптоматична за този смисъл). В национално-исторически аспект «мир» е свързан с руската «селска община» (*«крестьянский мир»*), което по-точно означава «свят на кръстените», т.е. «християнски свят») [вж. Бочаров 1985].

Всички тези смисли на идеологемата/ концепт «мир» многократно са разиграни в повествованието. «Мир»/ свят – това е «водовъртежът на живота», «бъркотията» от битови интереси, които за разлика от военния свят толкова объркват Николай Ростов и му пречат да бъде «прекрасен човек» в този «глупашки свят».

«Мир» – това е селското събрание [*«крестьянский мир»*, *«мирская сходка»*] в Богучарово, което е готово да призове на бунт своите членове. Това е духовно чистият свят на княжна Маря Болконска, световите на капитан Тушин и на войника Платон Каратаев. «Мир» – това е цялата Вселена, за която говори Пиер, доказвайки на княз Андрей съществуването в нея на «царството на правдата». Това е и братското обединение между хората в християнско голямо семейство, както чувства Наташа Ростова на литургията [вж. ЭЛП 1998: 84-85].

«Война» и «Мир» е и антиномията, и сблъсъкът между два свята, две цивилизации – Запада и Изтока, притежаващи според Толстой различна мяра за добро и зло. Ето как е казано в повествованието: *«Еднородността на влеченията на множеството хора, дошли от запад на изток, се определяше от представи за справедливост, милосърдие и общо благо, които утвърждаваха “неизмеримост” на величието с мярата за добро и зло. В представите за общо благо и пътищата за неговото постигане у онова човешко обединение, което застана в защита на Русия, липсваше самата идея за подобна “неизмеримост”*». В четвърти том на епопеята директно е посочена мярата на Изтока: *«За нас, с дадената ни от Христос мяра за хубаво и лошо, няма неизмеримо. И няма величие там, където ня-*

ма простота, добро и правда» (т. IV, ч. III, гл. 18). И с тази **Източна мяра, мярата на мира спасение, Христовата мяра**, се измерва всеки човешки жест и всяко «историческо» събитие. В епопеята олицетворение на Западното светоусещане е Наполеон, както Кутузов е символичният образ на Източното. Известно е, че Толстой е отричал историко-реалното съдържание в тези два образа, както и въобще разбираната в буквален смисъл «историчност» на книгата.

В този контекст «войната от 1812 година не е просто и само обикновена, конкретна война, а е повторение на мита за Войната, на Войната изобщо и по принцип; затова е резонна алюзията между мита за Троянската война и Наполеоновата; между горящата Троя и горящата Москва; между Хубавата Елена и красавицата Елен Курагина. Както е резонна и аналогията, която се прави в текста между похода на Александър Македонски и похода от 1812 година; между Наполеон Велики и Александър Велики; между скитската държава и Русия». В описанието на подготовката за Бородинския бой, когато край Москва се събира «целият народ», явно се експлицира алюзията за една последна Война, един свещен Армагедон.

От друга страна в образа на Наполеон непрекъснато се имплицират алюзии за Антихриста. «*Наполеон е оня звяр, за когото е предсказано в Апокалипсиса*», а Пиер е убеден, че нему е предназначено «*да сложи край на властта на звяра, тоест на Наполеон*» (т. III, ч. III, гл. 27). В този ракурс името на героя «Пиер» – «Петър» открива своя евангелски смисъл като «камък», фундамент на «руската» вяра, която ще победи Антихриста [Нейчев 2001: 63].

Но за отделната личност това е възможно само ако преодолее гибелното уединение чрез т. нар. «**народна идея**». След духовното изпитание на Бородинското поле, след досега с войниците, Пиер изпитва необходимост да се слее с «**общия**» **народен живот**: «*Да бъдеш войник, просто войник! Да влезеш с цялото си същество в **тоя общ живот**, да се проникнеш от онова, което ги прави такива. Но как да смъкнеш от себе си всичко излишно, дяволското, всичкото бреме на тоя външен човек?*» (т. III, ч. III, гл. 9). Както знаем, да преодолее своето егоистично уединение му помага срещата с Платон Каратаев, Толстоевото възплъщение на «колективната [«*соборная*»] руска душа».

Но според И.Есаулов, сюжетната история на Пиер Безухов не свършва с това. Пристигнал от Петербург, Пиер е радостно посрещнат от голямото семейство, в което в хармонично цяло живеят различни светове («това е последният отблясък на образа на кълбото като модел на живота»). Ала петербургският му живот и планове превръщат разговора му с Николай Ростов в ожесточен спор между близки. А в съня на Николенка

Болконски «неприятно враждебният тон» на разговора преминава във военни действия, имащи отенък на братоубийствено сражение. «По този начин отстъплението на Пиер от Каратаевското приемане на съществуващото заплашва с превръщането на вече намерения *мир* в нова *война*, при което все още потенциално, сражението заплашва да раздели на различни страни и да сблъска, да взриви вече самите *семейства*, “светове” на романа: сродилите се към финала Болконски и Ростовски клон на руския род-народ» [Есаулов 1995: 116].

Такъв е откритият финал на художествения сюжет на епопеята «Война и мир», наречена от В.Линков «християнска епопея» заради изразената в нея «християнска поезия на личното търсене, личния път към постигането на истината» [цит. по Димитров 2002: 309]. Финал на Книгата са «теоретичните» историософски и социалнополитически разсъждения на писателя. Но целите на книгата «Война и мир» (според личното признание на Толстой в едно негово писмо от 1865 г.) «са несъизмерими със социалните цели». «Целта на художника не е в това, неоспоримо да реши въпроса, а в това, да застави да се обича живота в безчислените му, никога неизтощими всички негови прояви» [цит. по ЭЛП 1998: 86]. В това може лично да се убеди както начинаещият читател на Толстой, така и всеки, който продължава с вълнение да го препрочита.

ЛИТЕРАТУРА

Бочаров 1985 – *Бочаров С.Г.* О художественных мирах. М., 1985.

Димитров 2002 – *Димитров Л.* Лев Толстой и краят на европейския класически роман // *Руска литература. XIX и XX век.* Университетски учебник. Пловдив: Хермес, 2002.

Есаулов 1995 – *Есаулов И.А.* Категория соборности в русской литературе. Петрозаводск, 1995.

Маймин 1980 – *Маймин Е.А.* Лев Толстой. Путь писателя. М.: Наука, 1980.

Монахова, Малхазова 1994 – *Монахова О.П., Малхазова М.В.* Русская литература XIX века. Часть III. М.: МАРК, 1994.

Нейчев 2001 – *Нейчев Н.* «Война и мир» и «Братя Карамазови» като кулминация на руския месианизъм // «Страница». 2001. № 4.

Хализев В.Е., Кормилов С.И. Роман Л.Н.Толстого «Война и мир». М.: Высшая школа, 1983.

Человек 1995 – *Толстой Л.Н.* О жизни // *Человек: Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии.* XIX век. Отв. ред. И.Т.Фролов. М.: Республика, 1995.

ЭЛГ 1997 – Энциклопедия литературных героев. М.: Аграф, 1997.

ЭЛП 1998 – *Громова-Отульская Л.Д.* «Война и мир» // Энциклопедия литературных произведений. Под ред. С.В.Стаخورского. М., 1998.